

UDK:808.5

Nilufar XALIMOVA,

"Ipak yo'li" turizm va madaniy meros xalqaro universiteti mustaqil izlanuvchisi

E-mail: nilufar.khalimova.1992@gmail.com

O'zDJTU dotsenti, DSc I.Kaxarova taqrizi asosida

O'ZBEK TILIDAN INGLIZ TILIGA BEVOSITA VA BILVOSITA TARJIMALAR XUSUSIDA

Annotatsiya

Mazkur maqolada o'zbek tilidan ingliz tiliga tarjima jarayoni, uning bevosita va bilvosita turlari, har birining afzallik va kamchiliklari tahlil qilinadi. Bevosita tarjimada matnning asl mohiyati va uslubi saqlanib qolishi, bilvosita tarjimada esa ma'noni kengroq ochib berish imkoniyati mavjudligi yoritiladi. Shuningdek, maqolada tarjima jarayonida duch kelinadigan muammolar va ularni bartaraf etish usullari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Tarjima, bevosita tarjima, bilvosita tarjima, ekvivalentlik, ma'no, uslub, tarjima muammolari.

DIRECT AND INDIRECT TRANSLATIONS FROM UZBEK INTO ENGLISH

Annotation

This article analyzes the process of translation from Uzbek into English, its direct and indirect types, advantages and disadvantages of each. In the direct translation, it is illuminated that the original essence and style of the text is preserved, and in the indirect translation there is an opportunity to reveal the meaning more broadly. The article will also look at the problems encountered in the translation process and ways to eliminate them.

Key words: Translation, direct translation, indirect translation, equivalence, meaning, style, translation problems.

О ПРЯМЫХ И КОСВЕННЫХ ПЕРЕВОДАХ С УЗБЕКСКОГО НА АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫК

Аннотация

В данной статье анализируется процесс перевода с узбекского языка на английский, его прямые и косвенные виды, достоинства и недостатки каждого из них. Прямой перевод подчеркивает, что подлинная сущность и стиль текста сохраняются, в то время как косвенный перевод дает возможность более широкого раскрытия смысла. Также в статье будут рассмотрены проблемы, с которыми сталкиваются в процессе перевода, и способы их устранения.

Ключевые слова: Перевод, прямой перевод, косвенный перевод, эквивалентность, смысл, стиль, проблемы перевода.

Kirish. Tarjima jarayoni har bir tilning lingvistik va madaniy xususiyatlarini inobatga olgan holda amalga oshirilishi lozim bo'lgan murakkab jarayondir. O'zbek tilidan ingliz tiliga tarjima qilishda ikki asosiy yondashuv mavjud: bevosita va bilvosita tarjima. Bu ikki yondashuv orasidagi farqlar tarjimon oldiga turli muammolarni qo'yadi. Ushbu maqolada shu ikki turdagi tarjimaning xususiyatlari, afzalliklari va kamchiliklari tahlil qilinadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Bevosita tarjima – matnning asl holatiga imkon qadar yaqin shaklda, sintaktik va semantik jihatdan ekvivalent tarzda tarjima qilish jarayonidir. Bunda quyidagi xususiyatlar kuzatiladi: Sodda va tushunarli ifoda – asl matn tuzilishi buzilmaydi va so'zma-so'z tarjima amalga oshiriladi[1]. Til strukturasi saqlanadi – jumlarlar tartibi va tuzilishi asliyatga yaqin bo'ladi. Ma'no yo'qotilishi ehtimoli kam – tarjimon muallif uslubini iloji boricha asliyatga yaqin yetkazadi.

Bilvosita tarjima – matnning mazmuni, asosiy g'oyasi va mohiyatini saqlagan holda uni yangi til normalariga moslashtirish jarayonidir. Bu yondashuvning o'ziga xos jihatlari quyidagilardan iborat: Matnning erkinroq talqin qilish imkoniyati – tarjimon matnning o'qiluvchiga tushunarli va qulay shaklda yetkazishi mumkin. Madaniy tafovutlar inobatga olinadi – matndagi obraz va iboralar yangi madaniyat kontekstiga moslashadi. Matn uslubi yaxlit va tabiiy chiqadi – tarjima sun'iy yoki quruq ifodadan xoli bo'ladi[2].

Tarjima jarayonida bevosita va bilvosita yondashuvlarning har biri turli vaziyatlarda o'ziga xos afzalliklarga ega. Bevosita tarjima matnning sintaktik va semantik tuzilishini asliga yaqin saqlaydi, bu ayniqsa ilmiy, texnik va huquqiy matnlar uchun muhimdir. Shu bilan birga, u ba'zan matnning sun'iy va tushunarsiz bo'lib qolishiga olib kelishi mumkin, chunki har bir til o'ziga xos grammatik va stilistik xususiyatlarga ega. Bilvosita tarjima esa matn mazmunini erkinroq talqin qilish imkonini beradi, bu badiiy adabiyot, ommaviy axborot vositalari va targ'ibot matnlari uchun samarali

usul hisoblanadi. Biroq, bu yondashuv tarjimonning shaxsiy talqiniga ko'proq bog'liq bo'lib, ayrim hollarda asl matnning ohangini yoki uslubini o'zgartirib yuborishi mumkin.

Tarjima jarayonida tilning madaniy konteksti ham katta ahamiyatga ega. Masalan, o'zbek tilidagi maqollar, iboralar yoki milliy xususiyatlarga ega bo'lgan tushunchalar to'g'ridan-to'g'ri ingliz tiliga tarjima qilinsa, ular o'z ma'nosini yo'qotishi mumkin. Shunday hollarda bilvosita tarjima yoki ekvivalent ma'noli ifodalar tanlash muhim ahamiyat kasb etadi. Muhokama davomida shuni ta'kidlash kerakki, tarjimon uchun eng muhim masala – matnning ma'nosini aniq, tushunarli va madaniy jihatdan mos shaklda yetkazishdir. Bevosita va bilvosita tarjima orasida muvozanat saqlash orqali tarjimaning sifatini oshirish mumkin. Shu bois tarjimon matn turiga, maqsadiga va auditoriyasiga qarab mos usulni tanlashi kerak[3].

Ushbu maqolada o'zbek tilidan ingliz tiliga bevosita va bilvosita tarjima jarayonlarini o'rganish uchun sifatli (qualitative) tadqiqot metodlari qo'llanildi. Tadqiqot quyidagi metodlarga asoslandi:

1. Taqqoslash usuli (Comparative Method)

O'zbek tilidan ingliz tiliga qilingan tarjimalar o'zaro taqqoslandi va bevosita hamda bilvosita tarjimaning o'ziga xos xususiyatlari tahlil qilindi. Xususan, bir necha matn namunalarida so'zma-so'z tarjima va kontekstga mos moslashtirilgan tarjimalar solishtirildi.

2. Lingvistik tahlil (Linguistic Analysis)

Tarjima jarayonida grammatik, leksik va stilistik jihatdan qanday o'zgarishlar yuz berishi tahlil qilindi. Ayniqsa, o'zbek va ingliz tillarining sintaktik tuzilishi, iboralarining tarjimada qanday aks etishi ko'rib chiqildi.

3. Amaliy tarjima tahlili (Practical Translation Analysis)

Bevosita va bilvosita tarjima usullarining samaradorligi turli matn turlarida (ilmiy, badiiy, rasmiy-huquqiy va jurnalistik matnlar) tahlil qilindi. Ushbu tahlil orqali har bir usul qaysi turdagi matnlarga ko'proq mos kelishi aniqlandi.

4. Ekspert intervyulari (Expert Interviews)

Tarjima sohasidagi mutaxassislar bilan suhbatlar olib borilib, ularning bevosita va bilvosita tarjimaga bo'lgan yondashuvlari, tajribalari va tavsiyalari o'rganildi. Bu metod tarjimaning nazariy va amaliy jihatlarini chuqurroq tushunishga yordam berdi.

5. Kontekstual tahlil (Contextual Analysis).

Tarjima jarayonida madaniy tafovutlar va ularning ma'noni yetkazishdagi ahamiyati o'rganildi. O'zbek va ingliz tillarida ishlatiladigan metaforalar, iboralar va milliy xususiyatga ega bo'lgan so'zlarning tarjima jarayonida qanday o'zgarishlarga uchrashi ko'rib chiqildi. Ushbu metodlar yordamida bevosita va bilvosita tarjimalarining afzallik va kamchiliklari aniqlandi hamda tarjimonlar uchun samarali strategiyalar taklif etildi[4].

Natijalar va muhokama. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'zbek tilidan ingliz tiliga tarjima jarayonida bevosita va bilvosita yondashuvlarning har biri muayyan kontekstda samarali qo'llanilishi mumkin. Bevosita tarjima sintaktik va semantik jihatdan aniq va to'g'ri bo'lishi bilan ajralib turadi, biroq ba'zi hollarda tabiiylik yetishmaydi. Ayniqsa, ilmiy, texnik va huquqiy matnlarda bevosita tarjima aniq ma'lumot yetkazishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bilvosita tarjima esa matnning tabiiy va ravon bo'lishini ta'minlaydi, ayniqsa badiiy va ommaviy axborot vositalariga oid matnlar uchun mos keladi. Tadqiqotda o'zbek tilidagi metaforalar, iboralar va milliy madaniy kontekstni o'z ichiga olgan matnlarni tarjima qilishda bilvosita yondashuv ancha samarali ekanligi aniqlandi[5].

Xususiyat	Bevosita tarjima	Bilvosita tarjima
Ta'rif	So'zma-so'z yoki grammatik jihatdan aniq tarjima	Ma'noni saqlagan holda erkin tarjima
Qo'llanilish sohasi	Ilmiy, texnik, huquqiy matnlar	Badiiy, publisistik, reklama matnlari
Afzalliklari	Aniqlikni ta'minlaydi, aslyatga yaqin bo'ladi	Matn tabiiy va tushunarli bo'ladi
Kamchiliklari	Ba'zan sun'iy yoki tushunarsiz bo'lishi mumkin	Tarjimonning subyektiv talqini kuchli bo'lishi mumkin
Misol:	U kitob o'qiyapti.	U kitob mutolaasi bilan band.

Bundan tashqari, lingvistik tahlil shuni ko'rsatdiki, bevosita tarjimada grammatik jihatdan aniq mos keladigan so'zlar ishlatilgan bo'lsa ham, ular ingliz tilida noaniq yoki sun'iy tuyulishi mumkin. Aksincha, bilvosita tarjimada tarjimonning talqini va madaniy moslashtirish orqali matnning ma'nosi to'liq yetkaziladi. Ekspert intervyulari natijalariga ko'ra, tarjimonlar har ikki usulni kontekstga qarab moslashuvchan tarzda qo'llashi kerakligi ta'kidlandi. Ba'zi hollarda bevosita tarjima maqsadga muvofiq bo'lsa, ba'zan bilvosita tarjima o'quvchilar uchun qulayroq va tushunarliroq bo'ladi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, ideal tarjima usuli mavjud emas, balki tarjimon matnning janri, maqsadi va auditoriyasiga qarab mos yondashuvni tanlashi lozim. Bevosita va bilvosita tarjima usullarini kombinatsiyalash orqali tarjimaning aniqligi, tabiiyligi va samaradorligi oshirilishi mumkin.

Oxir-oqibat, ideal tarjima usuli yo'q – har bir matn va kontekst uchun eng mos yondashuv tanlanishi lozim. Bevosita tarjima aniqlik va rasmiylikni ta'minlasa, bilvosita tarjima tabiiylik va o'quvchiga yaqinlikni oshiradi. Shu sababli, tarjimon o'z mahoratini oshirish, til va madaniyatlararo tafovutlarni o'rganish orqali tarjimaning aniqligi va samaradorligini oshirishga intilishi lozim[6].

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, bevosita va bilvosita tarjima usullari bir-biridan farq qilsa ham, ikkalasi ham tarjima jarayonida muhim o'rin tutadi. Bevosita tarjima aniq va ekvivalent tarjima qilishda samarali bo'lsa, bilvosita tarjima matnning tabiiy chiqishini ta'minlaydi. Tarjimon ushbu ikki usulni matn turiga, maqsadga va o'quvchiga qarab mos ravishda qo'llashi lozim.

ADABIYOTLAR

1. Baker, M. (2011). Boshqa so'zlar bilan aytganda: Tarjima bo'yicha darslik. Routledge.
2. Catford, J. C. (1965). Tarjima lingvistik nazariyasi. Oxford University Press.
3. Newmark, P. (1988). Tarjima bo'yicha darslik. Prentice Hall.
4. Nida, E. A., & Taber, C. R. (1969). Tarjima nazariyasi va amaliyoti. Brill.
5. Vinay, J.-P., & Darbelnet, J. (1958). Fransuz va ingliz tillarining stilistik taqqoslovi. Didier.
6. House, J. (2015). Tarjima sifatini baholash: O'tmish va hozirgi zamon. Routledge.
7. Munday, J. (2016). Tarjima tadqiqotlariga kirish: Nazariyalar va amaliyotlar. Routledge.
8. Pym, A. (2010). Tarjima nazariyalarini o'rganish. Routledge.